

Методичні підходи до визначення рівня демографічної безпеки

Катерина Сегіда

д. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua; ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Демографічні проблеми для України, як і для більшості пострадянських країн, на подив гострі. Одним із показників, що характеризують демографічні процеси, є показник демографічної безпеки, що дозволяє аналізувати поточну ситуацію, виявляти домінуючі процеси, проводити ретроспективний аналіз для визначення можливого стану демографічної ситуації у майбутньому.

Мета даної статті - спроба узагальнення досвіду визначення рівня демографічної безпеки, розробки його показника, здійснення визначення рівня демографічної безпеки на матеріалах регіонів України.

Основний матеріал. У статті дається трактування поняття «демографічна безпека», визначається його зміст. У спрощеному вигляді та на основі відкритої статистики представлені різні методологічні підходи до його визначення, а також групи показників та їх зміст - показник рівня демографічної безпеки. При розгляді демографічної безпеки як системи параметрів природного та механічного руху і структури населення, що дозволяє ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози для сталого розвитку суспільства і життя людини, показник демографічної безпеки є зручним індикатором оцінки. На наш погляд, у спрощеному вигляді та на основі відкритої статистики для визначення рівня демографічної безпеки доцільно використовувати такі показники: загальний приріст населення, коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт смертності, коефіцієнт природного приросту, коефіцієнт дитячої смертності, міграційний баланс, демографічне навантаження, старіння населення. Показник демографічної безпеки дозволяє проаналізувати поточну ситуацію, виявити переважаючі тенденції, провести ретроспективний аналіз показників демографічної безпеки регіону з метою визначення можливого стану демографічної ситуації у майбутньому.

Для порівняння регіонів України за рівнем територіальної диференціації демографічної безпеки був обраний метод ранжирування; використовуваний показник - показник демографічної безпеки. Представлено результати визначення рівня демографічної безпеки та групування регіонів України за цим показником за даними 2009, 2012, 2016 років.

Висновки та подальші дослідження. Демографічна безпека - це відтворення населення у всіх його взаємозв'язках та соціальних характеристиках, обумовлене здатністю демографічних процесів реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища безпеки. Для вирішення завдань удосконалення відтворення кількісних та якісних параметрів населення України в цілому та її окремих регіонів необхідно враховувати взаємозв'язки і взаємозалежності основних компонентів та факторів демографічної безпеки. Визначення рівня демографічної безпеки дозволяє виявити й обґрунтувати ефективні механізми забезпечення демографічної безпеки, визначити шляхи зниження впливу демографічних проблем формування людського потенціалу територій усіх ієрархічних рівнів.

Ключові слова: населення, демографічна безпека, демографічні проблеми, показник демографічної безпеки.

Екатерина Сегіда

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ УРОВНЯ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.

Демографические проблемы для Украины, как и для большинства постсоветских стран, на удивление остры. Одним из показателей, характеризующих демографические процессы, является показатель демографической безопасности, позволяющий анализировать текущую ситуацию, выявлять преобладающие процессы, проводить ретроспективный анализ для определения возможного состояния демографической ситуации в будущем.

Цель данной статьи - попытка обобщить опыт определения уровня демографической безопасности, разработки его показателя, осуществления определения уровня демографической безопасности на материалах регионов Украины.

Основной материал. В статье даётся трактовка понятия «демографическая безопасность», определяется его содержание. В упрощённом виде и на основе открытой статистики представлены различные методологические подходы к его определению, а также группы показателей и их содержание - показатель уровня демографической безопасности. При рассмотрении демографической безопасности как системы параметров естественного и механического движения и структуры населения, позволяющей эффективно реагировать на внутренние и внешние угрозы

для устойчивого развития общества и жизни человека, показатель демографической безопасности является удобным индикатором оценки. На наш взгляд, в упрощённом виде и на основе открытой статистики для определения уровня демографической безопасности целесообразно использовать следующие показатели: общий прирост населения, коэффициент рождаемости, коэффициент смертности, коэффициент естественного прироста, коэффициент младенческой смертности, миграционный баланс, демографическая нагрузка, старение населения. Показатель демографической безопасности позволяет проанализировать текущую ситуацию, выявить преобладающие тенденции, провести ретроспективный анализ показателей демографической безопасности региона с целью определения возможного состояния демографической ситуации в будущем.

Для сравнения регионов Украины по уровню территориальной дифференциации демографической безопасности был выбран метод ранжирования; используемый показатель - показатель демографической безопасности. Представлены результаты определения уровня демографической безопасности и группировки регионов Украины по этому показателю по данным 2009, 2012, 2016 годов.

Выводы и дальнейшие исследования. Демографическая безопасность - это воспроизводство населения во всех его взаимосвязях и социальных характеристиках, обусловленное способностью демографических процессов реагировать на изменения внешней и внутренней среды безопасности. Для решения задач совершенствования воспроизводства количественных и качественных параметров населения Украины в целом и отдельных её регионов необходимо учитывать взаимосвязи и взаимозависимости основных компонентов и факторов демографической безопасности. Определение уровня демографической безопасности позволяет выявить и обосновать эффективные механизмы обеспечения демографической безопасности, определить пути снижения влияния демографических проблем на формирование человеческого потенциала территорий всех иерархических уровней.

Ключевые слова: население, демографическая безопасность, демографические проблемы, показатель демографической безопасности.

Kateryna Sehida

METHODICAL APPROACHES TO DETERMINE DEMOGRAPHIC SECURITY LEVEL

Demographic problems for Ukraine, like most post-Soviet countries, are surprisingly acute. One indicator that characterizes demographic processes is the demographic security indicator, which allows us to analyze the current situation, identifying prevailing processes, conducting a retrospective analysis to determine the possible status of the demographic situation in the future.

The purpose of this article is an attempt to summarize the experience of determining demographic security level, designing its indicator, implementation of demographic security level on the materials of the Ukraine's regions.

The main material. The article gives an interpretation of the concept of «demographic security», defining its content. Various methodological approaches to its definition and groups of indicators and their content are presented in a simplified form, based on open statistics, an indicator of the level of demographic security. Considering demographic security as a system of parameters of natural and mechanical movement and population structure that allows us to respond effectively to internal and external threats for sustainable development of society and human life, the indicator of demographic security is a convenient indicator of assessment. In our opinion, it is advisable to use the following indicators in a simplified form, based on open statistics, to determine the level of demographic security: total population growth, fertility rate, mortality rate, natural growth rate, infant mortality rate, migration balance, demographic load, population aging. The demographic security indicator allows us to analyze the current situation, identify prevailing trends, conduct a retrospective analysis of the demographic security indicators of the region to determine the possible status of the demographic situation in the future.

To compare the regions of Ukraine by the level of territorial differentiation of demographic security, a ranking method was chosen that uses an indicator of demographic security. The results of determining the level of demographic security and grouping regions of Ukraine by this indicator according to data from 2009, 2012, 2016 are presented.

Conclusions and further research. Demographic security is the reproduction of the population in all its interconnections and social characteristics, influenced by the ability of demographic processes to respond to changes in the external and internal security environment. It is necessary to take into account the interconnections and interdependencies of the main components and factors of demographic security in order to solve the problems of improving the reproduction of quantitative and qualitative parameters of the population of Ukraine as a whole and of individual regions in particular. Determining the level of demographic security allows us to identify and justify effective mechanisms for ensuring demographic security, determining ways to reduce the impact of demographic problems on the formation of human potential of the territories at all hierarchical levels.

Keywords: population, demographic security, demographic problems, indicator of demographic security.

Вступ. Демографічні проблеми для України, як і для більшості країн пострадянського простору, стоять напролюд гостро. Ведучи мову про демографічні проблеми, слід погодитися з думкою Е. Лібанової про системність кризи [7], тобто погіршення усіх параметрів розвитку країни. Причинами цієї системної кризи є зміни суспільного життя і, насамперед, системи суспільного виробництва, внаслідок яких порушилися узгоджене функціонування і розвиток його компонентів, що також має вплив на формування людського потенціалу. Демографічна криза розглядається як наслідок цієї системної кризи в найважливіших сферах життя суспільства, виникнення і загострення суперечностей, що впливають на демографічні процеси та зумовлюють різні соціально-просторові моделі. Одним із індикаторів, що характеризує демографічні процеси, є показник демографічної безпеки, який дає змогу проаналізувати поточну ситуацію, визначити переважаючі процеси, провести ретроспективний аналіз для виявлення можливого стану демографічної ситуації у майбутньому. Враховуючи міждисциплінарність даної проблематики, зазначене зумовлює актуальність геодемографічних досліджень, доцільність підсилення геодемографічної складової підготовки фахівців-географів, що втілено у таких дисциплінах, як «Основи соціальної географії», «Географія населення з основами демографії» та інших.

Вихідні передумови. Питання визначення та оцінки демографічної безпеки на різних ієрархічних рівнях залишаються актуальними, знайшли своє відображення у роботах багатьох науковців, зокрема серед українських учених – у працях Н. Верчин [2], І. Гудзеляк [2], Н. Мазур [8], О. Перебейнос [11], Н. Рингач [12], О. Хомина [17], І. Цвігун [18] та ін. Проте, єдиного підходу щодо оцінки рівня демографічної безпеки немає.

Метою статті є спроба узагальнення досвіду визначення рівня демографічної безпеки, конструювання її індикатора, реалізація визначення рівня демографічної безпеки на матеріалах регіонів України.

Виклад основного матеріалу. На інституційному рівні демографічну безпеку в Україні визначено як стан захищеності держави і суспільства від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України відповідно до її національних демографічних інтересів. Національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності українського народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [5]. Серед пріоритетних національних демографічних інтересів України відзначаємо: стійке зростання чисельності населення на основі послідовного збільшення народжуваності та очікуваної тривалості життя, зниження смертності

населення; підвищення загального рівня здоров'я населення, розвиток інтелектуального та духовно-морального потенціалу суспільства; зміцнення інституту сім'ї як соціального інституту, найбільш сприятливого для реалізації потреби в дітях, їх виховання; оптимізацію внутрішніх і зовнішніх міграційних потоків, забезпечення позитивного сальдо зовнішньої міграції економічно активного населення [13].

В аспекті економічної безпеки України демографічну безпеку розглядають як стан захищеності рівня економічної держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України [9].

Згідно з Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України [9], основними показниками, що її характеризують, є: чисельність наявного населення (у відсотках до рівня 1990 року), очікувана тривалість життя при народженні, коефіцієнт дитячої смертності, коефіцієнт природного приросту, частка населення похилого віку, демографічне навантаження, загальний коефіцієнт міграційного приросту.

У науковій літературі зустрічаються різні методики визначення демографічної безпеки. Широко розповсюджений рейтинговий метод діагностики стану демографічної безпеки, який традиційно представляється алгоритмом: демографічна безпека – демографічний ризик – демографічна загроза – демографічна небезпека. Проте набір вихідних показників для його розрахунку різний. За однією з методик, для визначення рівня демографічної безпеки у межах країни запропоновано такі показники [1]: індекс вітальності; сумарний коефіцієнт народжуваності; коефіцієнт ефективності міграції; частка нелегальних мігрантів у міграційному прирості; частка неповних сімей; середня очікувана тривалість життя; частка населення старше 65 років; частка дітей у віці до 18 років, які залишилися без піклування батьків; частка дітей, народжених у жінок, які не перебувають в офіційному шлюбі; співвідношення абортів і пологів; для кожного з них визначено порогові значення.

Для визначення стану демографічної безпеки О. Хомин пропонує розглядати прямі та непрямі показники демографічної безпеки [16]. До прямих показників автор відносить такі: коефіцієнт депопуляції, коефіцієнт природного приросту, повікові, сумарний, спеціальний коефіцієнти народжуваності, коефіцієнт живонароджених, коефіцієнт дитячої смертності, коефіцієнт старіння; до непрямих показників автор відносить: бруто- та нетто-коефіцієнти відтворення населення, коефіцієнт шлюбного народження, загальний та спеціальний коефіцієнти шлюбності, повікові та спеціальний коефіцієнт роз-

Трактування поняття «демографічна безпека»

Автор	Зміст
Шахотько Л. [18]	Стан і розвиток демографічної ситуації, соціально-економічні наслідки якої не погіршують економічне і соціальне становище в країні незалежно від інших зовнішніх і внутрішніх умов; є складовою частиною національної безпеки і визначається як стан захищеності основних життєво важливих демовідтворювальних процесів від реальних і потенційних загроз
Стешенко В. [15]	Стан демовідтворювальних процесів, який не породжує реальні чи потенційні негативні впливи на розвиток країни
Вишневський А. [3]	Захищеність процесу життя і безперервного природного відновлення поколінь людей, а її зміцнення пов'язується з подовженням людського життя, підвищенням ефективності демографічного відтворення, розширенням демографічної свободи
Перебийнос О. [11]	Стан демографічного розвитку, який за об'ємними і структурними показниками буде сприяти досягненню у перспективі відтворення населення все більш «високої якості», створення передбачуваного, контрольованого перебігу основних демографічних процесів, забезпечення такого поєднання внутрішніх і зовнішніх умов у країні, які були б максимально сприятливі для демографічного розвитку
Соболева С. [14]	Стан захищеності життя, відтворення і формування демографічних структур (статеві-вікової, етнічної, сімейної) від демографічних загроз, що підтримується за допомогою інституційного середовища
Дегерменджи Ю. [4]	Функціонування і розвиток популяції як такої в її вікових, статевих та етнічних параметрах, співвідношення з національними інтересами держави, які складаються із забезпечення цілісності, суверенності, незалежності та збереження геополітичного статусу
Казушек В. [6]	Невід'ємна складова національної безпеки, що представляє собою такий стан, при якому за рахунок дотримання відповідного законодавства, своєчасного виявлення і усунення демографічних загроз забезпечується демографічний розвиток країни відповідно до її національних інтересів і демографічних прав громадян
Хомин О. [16]	Стан захищеності особи, суспільства та держави від реальних і потенційних демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України відповідно до її демографічних інтересів
Рингач Н. [12]	Стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства та особистості відповідно до конституційних прав громадян України
Цвігун І. [17]	Забезпечення національних демографічних інтересів України та здатність демографічної системи протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам в існуючих соціально-економічних та геополітичних умовах
Гудзеляк І., Верчин Н. [2]	Система параметрів природного й механічного руху і структури населення, що дозволяє ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози щодо забезпечення сталого розвитку суспільства і життєдіяльності людини

лучень, середній розмір сім'ї та коефіцієнт сімейності, показник сімейного навантаження, сальдо міграції, очікувану тривалість майбутнього життя, коефіцієнт демографічного навантаження.

На основі аналізу існуючих методик визначення рівня демографічної безпеки, дослідження праць вітчизняних та зарубіжних учених у галузі демографії, а також нормативних актів окремих галузей національної безпеки Н. Мазур [8] запропоновано часткові показники демографічної безпеки та порогові їх значення із представленням їх за групами: депопуляція (сумарний коефіцієнт народжуваності, нетто-коефіцієнт відтворення населення, загальний та спеціальний коефіцієнти народжуваності, коефіцієнт дитячої смертності, загальний коефіцієнт смертності, індекс надсмертності чоловіків, рівень передчасної смертності, коефіцієнт смертності населення у працездатному віці, очікувана тривалість життя при народженні, коефіцієнт природного приросту, відсоток депопуляції), старіння населення (коефіцієнти старіння населення, демографічного навантаження, середній вік населення), деградація інституту сім'ї (загальні коефіцієнти шлюбності та розлучуваності, середній розмір сім'ї, питома вага народжених дітей матерями, які не пе-

ребували в зареєстрованому шлюбі), міграція (коефіцієнт міграційного приросту).

Погоджуючись із ключовими положеннями визначення демографічної безпеки Л. Шахотько [18], І. Цвігун запропоновано систему показників оцінювання рівня демографічної безпеки, що відображають різноманітні соціально-демографічні аспекти та об'єднані у сім груп [17]: показники природного відтворення населення (показник життєвості, сумарний показник народжуваності, коефіцієнт смертності населення у віці 16-59 років, індекс надсмертності чоловіків у віці 16-45 років, коефіцієнт дитячої смертності, коефіцієнт мертвонароджуваності), показники механічного руху населення (коефіцієнти результативності міграційного обміну міського та сільського населення, інтенсивність міграційного обороту), показники здоров'я населення (очікувана тривалість життя населення при народженні, різниця в очікуваній тривалості життя при народженні чоловіків та жінок, кількість дітей-інвалідів у віці 0-17 років, кількість хворих зі вперше встановленим діагнозом злоякісних новоутворень, кількість населення у віці старше 18 років, що вперше визнано інвалідами, кількість хворих зі вперше встановленим діагнозом хвороби

системи кровообігу), соціально небезпечні хвороби населення (кількість хворих зі вперше встановленим діагнозом «активний туберкульоз», розладу психіки та поведінки, захворювання на сифіліс, захворювання на гонококову інфекцію, ВІЛ-інфекція), девіантна поведінка населення (кількість злочинів, кількість померлих у результаті навмисного самошкодження, унаслідок нападу з метою вбивства, кількість померлих від причин, пов'язаних зі зловживанням алкоголем, кількість уперше зареєстрованих випадків розладів психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин), показники характеристики сім'ї (кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, віком до 17 років, кількість абортів на тисячу народжених дітей, частка дітей, народжених поза шлюбом), показники статеві-вікового складу населення (коефіцієнт старіння населення, індекс молодості, вік балансування, кількість чоловіків на тисячу жінок у віці 15-49 років). Дію кожного визначено як стимулятор або дестимулятор, запропоновано порогові значення для їх нормування.

Методику обчислення демографічної безпеки в розрізі адміністративних одиниць області пропонують І. Гудзеляк та Н. Верчин, які застосовують 11 показників: загальний приріст населення, коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт природного приросту, відносне сальдо міграції, сумарний коефіцієнт народжуваності населення, бруто-коефіцієнт відтворення, очікувана тривалість життя при народженні, коефіцієнт смертності, коефіцієнт дитячої смертності, коефіцієнт старіння населення, демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне [2]. Дію кожного визначено як стимулятор або дестимулятор, запропоновано порогові значення для їх нормування, а також особливості обчислення інтегрального показника демографічної безпеки.

Розуміючи під демографічною безпекою систему параметрів природного й механічного руху і структури населення, що дозволяє ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози щодо забезпечення сталого розвитку суспільства і життєдіяльності людини, показник демографічної безпеки є зручним індикатором оцінки. На нашу думку, у спрощеному вигляді та виходячи із відкритих статистичних даних для визначення рівня демографічної безпеки доцільно використовувати такі показники: загальний приріст населення, коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт смертності, коефіцієнт природного приросту, коефіцієнт дитячої смертності, сальдо міграції, демографічне навантаження, загальний коефіцієнт старіння населення. Розрахунок показника здійснюється за аналогією запропонованого І. Гудзеляк та Н. Верчин інтегрального показника рівня демографічної безпеки; у результаті визначення показник знаходиться у діапазоні від 0 до 1,0. Індикатор демографічної безпеки дає змогу про-

аналізувати поточну ситуацію, визначити переважаючі тенденції, провести ретроспективний аналіз показників демографічної безпеки регіону для визначення можливого стану демографічної ситуації у майбутньому. Для порівняння регіонів України за рівнем територіальної диференціації демографічної безпеки обрано метод ранжирування, де використаний показник – індикатор демографічної безпеки.

Так, у 2009 році (рис.1) до регіонів демографічного ризику відносились Волинська, Рівненська, Івано-Франківська та Чернівецька області, м. Київ. До регіонів із демографічною загрозою відносились Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Житомирська, Вінницька, Київська, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Запорізька області, АР Крим та м. Севастополь. До регіонів із демографічною небезпекою належали Тернопільська, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Харківська, Луганська, Донецька області.

У 2012 році (рис.2) до регіонів демографічного ризику відносились Волинська, Рівненська, Закарпатська області, а також міста Київ та Севастополь. До регіонів із демографічною загрозою відносились Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Житомирська, Київська, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Харківська області, АР Крим. До регіонів із демографічною небезпекою належали Тернопільська, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Донецька області.

У 2016 році (рис.3) до регіонів демографічного ризику відносились Волинська, Рівненська, Київська області, а також місто Київ. До регіонів із демографічною загрозою відносились Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Хмельницька, Житомирська, Одеська області. До регіонів із демографічною небезпекою належали Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Херсонська, Миколаївська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Донецька області.

Тож, за досліджуваний період Волинська, Рівненська області та місто Київ демонстрували найвищий показник демографічної безпеки та відносились до так званої групи «демографічного ризику». Із цієї групи «випали» Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області, проте у 2016 році туди увійшли Київська, Львівська, Тернопільська, Житомирська, Одеська області, які постійно входили до так званої групи «демографічної загрози»; у 2012 році до цієї ж групи входила Харківська область. Більшість областей України формує групу так званої «демографічної небезпеки». І якщо у 2009 році в цій групі була третина регіонів, то у 2016 році – половина, що свідчить про загострення демографічних проблем.

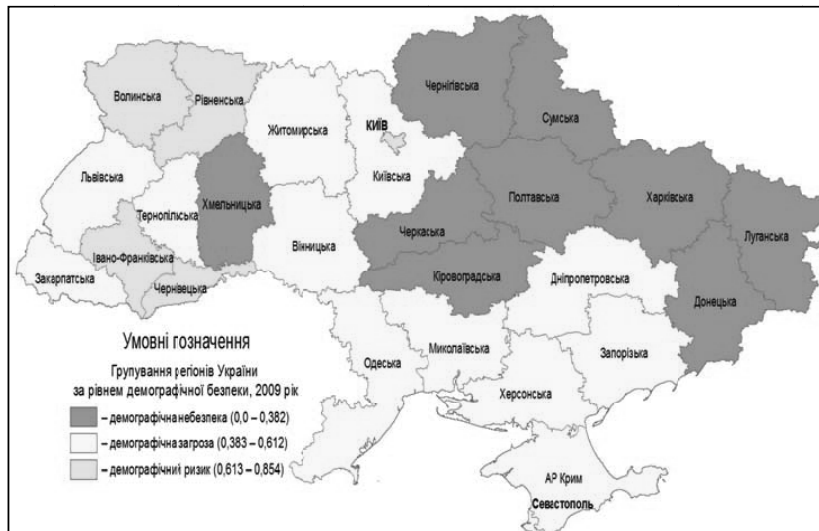

Рис.1. Групування регіонів України за рівнем демографічної безпеки, 2009 рік (побудовано за даними [10])

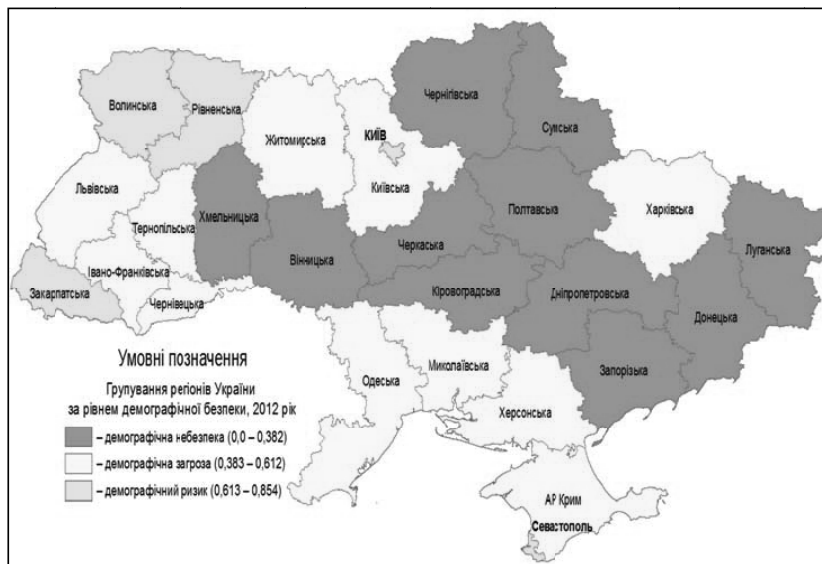

Рис.2. Групування регіонів України за рівнем демографічної безпеки, 2012 рік (побудовано за даними [10])

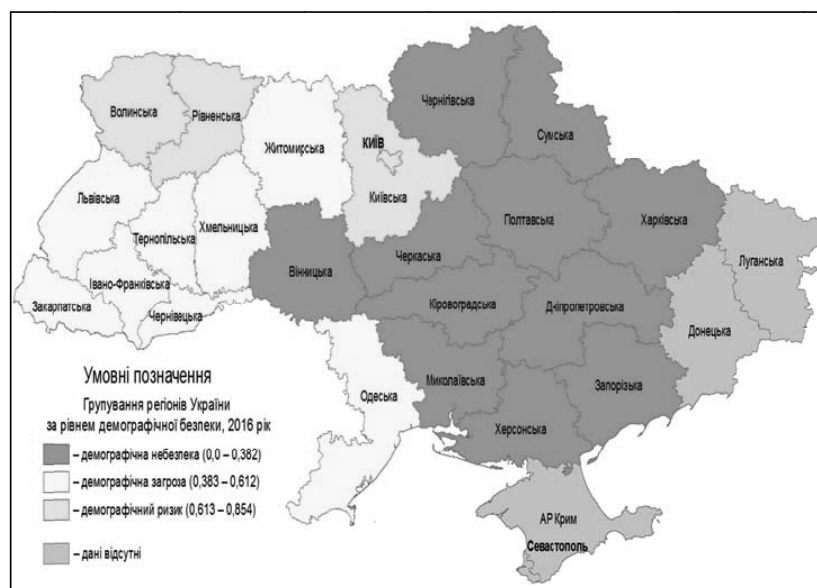

Рис.3. Групування регіонів України за рівнем демографічної безпеки, 2016 рік (побудовано за даними [10])

Висновки. Демографічна безпека являє собою відтворення населення у всіх його взаємозв'язках та суспільних особливостях, під впливом здатності демографічних процесів реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища безпеки. Саме врахування взаємозв'язку та взаємозалежностей основних складових і чинників демографічної безпеки необхідне для вирішення проблем покращення

відтворення кількісних і якісних параметрів населення України в цілому та її окремих регіонів. Визначення рівня демографічної безпеки дозволяє виявляти та обґрунтовувати ефективні механізми забезпечення демографічної безпеки, пошук шляхів зменшення впливу демографічних проблем на формування людського потенціалу територій усіх ієрархічних рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акьюлов Р. Экономическая и демографическая безопасность государства: современные вызовы и угрозы / Р. Акьюлов // Вопросы управления. - 2013. - Вып. 3 [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://vestnik.uapa.ru/en/issue/2013/03/14/>
2. Верчин Н. Суспільно-географічні аспекти інтегральної оцінки демографічної безпеки України та Львівської області / Н. Верчин, І. Гудзеляк // Часопис соціально-економічної географії. - 2015. - Вип. 19. - С. 84-88.
3. Вишневыский А. Демографический кризис в странах СНГ [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0197/tema03.php>
4. Дегермендзху Ю. Роль ООН в забезпеченні демографічної безпеки [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: https://istfak-mgu.at.ua/publ/procesi_regionalizaciji_ta_globalizaciji_jak_dominanta_svitovogo_rozvitku/rol_oon_v_zabezpechenni_demografichnoi_bezpeki/1-1-0-41
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» / Верховна рада України [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua
6. Казушич В. Демографические аспекты демографической безопасности Беларуси / В. Казушич // Репродуктивное здоровье населения и демографическая безопасность республики: Материалы республиканского семинара. - Минск, Минтруда РБ, 2000. - С. 4-7.
7. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: Колективна монографія / За ред. Е.М. Лібанової. - Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. - 367 с.
8. Мазур Н. Порівняльне оцінювання демографічної безпеки регіонів України / Н. Мазур, О. Кабилочна [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: irbis#nbuv.gov.ua/cgi#bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO
9. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n9>
10. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Перебийнос О. Демографічна безпека та загрози демографічного розвитку: державно-управлінський аспект / О. Перебийнос [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/7/03.pdf>
12. Рингач Н. Мінімізація демографічних загроз як необхідний компонент політики забезпечення національної безпеки України / Н. Рингач // Ефективність державного управління. - 2008. - Вип. 14/15. - С.140-145.
13. Сегіда К. Питання дослідження рівня демографічної безпеки як індикатора демографічних проблем у формуванні людського потенціалу / К. Сегіда // Регіон 2018: стратегія оптимального розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8-9 листопада 2018 р.). - Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. - С. 328-334.
14. Соболева С. Демографическая безопасность России и ее регионов: факторы, проблемы, индикаторы / С. Соболева, О. Чудаева // Регион: экономика и социология. - 2008. - № 3. - С.147-167.
15. Шешенко В. Особливості демографічної ситуації / В. Шешенко // Державотворчий процес в Україні (1991–2006): Збірник наукових праць. - К.: Наукова думка, 2007. - С. 125–138.
16. Хомин О. Методика розрахунку демографічної безпеки / О. Хомин // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2010. - № 29. - С. 188-191.
17. Цвігун І. Демографічна безпека України та напрями її регулювання: Монографія / І. Цвігун. - Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. - 400 с.
18. Шахотько Л. Демографическая безопасность: сущность, задачи, система показателей и механизм реализации / Л. Шахотько, Н. Привалова // Вопросы статистики. - 2001. - № 7. - С. 16–21.

REFERENCES:

1. Ak'julov, R. (2013). Jekonomicheskaja i demograficheskaja bezopasnost' gosudarstva: sovremennye vyzovy i ugrozy [Economic and demographic security of the state: modern challenges and threats]. Management Issues, 3. Available at: <http://vestnik.uapa.ru/en/issue/2013/03/14/>
2. Verchy'n, N., Gudzelyak, I. (2015). Suspil'no-geografichni aspekty` integral'noyi ocinky` demografichnoi bezpeky` Ukrayiny` ta L'viv's'koyi oblasti [Socio-geographical aspects of integrated assessment of demographic security of Ukraine and Lviv region]. Journal of Socio-economic Geography, 19, 84-88.
3. Vishnevskij, A.G. Demograficheskij krizis v stranah SND [The demographic crisis in the countries of CIS]. Available at: <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0197/tema03.php>
4. Degermendzhy', Yu. Rol' OON v zabezpechenni demografichnoi bezpeky` [The Role of the UN in Ensuring Demographic Security]. Available at: https://istfak-mgu.at.ua/publ/procesi_regionalizaciji_ta_globalizaciji_jak_dominanta_svitovogo_rozvitku/rol_oon_v_zabezpechenni_demografichnoi_bezpeki/1-1-0-41
5. Zakon Ukrayiny` «Pro osnovy nacional'noyi bezpeky` Ukrayiny»`. Verkhovna Rada Ukrayiny` [Law of Ukraine «On the basics of national security of Ukraine». Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: www.rada.gov.ua
6. Kazushhik, V. (2000). Demograficheskie aspekty demograficheskoy bezopasnosti Belarusi: [Demographic aspects of demographic security of Belarus]. Reproduktyvnoe zdorov'e naselenija i demograficheskaja bezopasnost' respubliky: Materialy respublikanskogo

seminara [Reproductive health of the population and demographic security of the Republic.: Materials of the Republican seminar]. Minsk: Mintruda RB, 4-7.

7. Libanova, E.M., ed. (2007). Lyuds'kyj rozvy'tok regioniv Ukrayiny': analiz ta prognoz: Kolektyvna monografiya [Human development of Ukrainian regions: analysis and forecast: Collective monograph]. Ky'yiv: Insty'tut demografiyi ta social'ny'x doslidzhen' NAN Ukrayiny', 367.

8. Mazur, N. Kaby'lochna, O. Porivnyal'ne ocynuyvannya demografichnoyi bezpeky` regioniv Ukrayiny` [Comparative assessment of demographic security of regions of Ukraine]. Available at: irbis#nbuv.gov.ua/cgi#bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO

9. Metody`chni rekomendaciyi shhodo rozrazunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky` Ukrayiny` [Guidelines for calculating the level of economic security of Ukraine]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n9>

10. Oficijnyj sajt derzhavnnoyi sluzhby` staty'sty'ky` Ukrayiny` [Official Website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Perebejnos, O. Demografichna bezpeka ta zagrozy` demografichnogo rozvy'tku: derzhavno-upravlins'kyj` aspect [Demographic security and threats of demographic development: state-management aspect]. Available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/7/03.pdf>

12. Ry`ngach, N. (2008). Minimizaciya demografichny'x zagroz yak neobxidny'j komponent polity'ky` zabezpechennya nacional'noyi bezpeky` Ukrayiny` [Minimization of demographic threats as a necessary component of Ukraine's national security policy]. Efficiency of Public Administration, 14/15, 140-145.

13. Segida, K. (2018). Py'tannya doslidzhennya rivnya demografichnoyi bezpeky` yak indy`katora demografichny'x problem u formuvanni lyuds'kogo potencialu [Question of research on the level of demographic security as an indicator of demographic problems in the formation of human potential]. Region 2018: strategiya opty'mal'nogo rozvy'tku: Materialy` mizhnarodnoyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi (m. Xarkiv, 8-9 ly`stopada 2018 r.) [Region 2018: strategy of optimal development: Proceedings of the International scientific and practical conference (Kharkiv, 8-9 November 2018)], Xarkiv: XNU im. V.N. Karazina, 328-334.

14. Soboleva, S., Chudaeva, O. (2008). Demograficheskaja bezopasnost' Rossii i ee regionov: faktory, problemy, indykatory [Demographic security of Russia and its regions: factors, problems, indicators]. Region: Economics and Sociology, 3, 147-167.

15. Steshenko, V. (2007). Osobly`vosti demografichnoyi sy'tuaciyi [Features of the demographic situation]. Derzhavotvorchyj proces v Ukrayini (1991-2006): Zbirny`k naukovy'x pracz` [State process in Ukraine (1991-2006): Collection of scientific papers]. Ky'yiv: Naukova dumka, 125-138.

16. Xomy`n, O. (2010). Metody`ka rozrazunku demografichnoyi bezpeky` [Method of calculation of demographic security]. Bulletin of Economics of Transport and Industry, 29, 188-191.

17. Czvigun, I. (2013). Demografichna bezpeka Ukrayiny` ta napryamy` yiyi reguluyvannya: Monografiya [Demographic security of Ukraine and directions of its regulation: Monograph]. Kamenets-Podolsky: Publisher: Zwoleiko D.G., 400.

18. Shahot'ko, L. (2001). Demograficheskaja bezopasnost': sushhnost', zadachi, sistema pokazatelej i mehanizm realizacii [Demographic security: the essence, objectives, system of indicators and mechanism of implementation]. Statistical Issues, 7, 16-21.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

Sehida Kateryna Yuriyivna – Doctor of Sciences (Geography), Associate Professor of Department of Human Geography and Regional Studies. The Faculty of Geology, Geography, Recreation and Tourism. V.N. Karazin Kharkiv National University. e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua; ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Сегида Екатерина Юрьевна – доктор географических наук, доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения факультета геологии, географии, рекреации и туризма Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина. e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua; ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>